

Цивільне право і цивільний процес; сімейне право;
міжнародне приватне право

УДК 347

Паніна Юлія Сергіївна

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Ужгородський національний університет*

Панина Юлия Сергеевна

*кандидат юридических наук,
доцент кафедры гражданского права и процесса
Ужгородский национальный университет*

Panina Julija

*PhD in Law, Associate Professor of the
Department of Civil Law and Process
Uzhgorod National University
ORCID: 0000-0003-4718-6378*

**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ
ЛЮДИНИ ЧЕТВЕРТОГО ПОКОЛІННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ
ЗДОРОВ'Я
МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫЕ ПРИНЦИПЫ РЕГУЛИРОВАНИЯ
ПРАВ ЧЕЛОВЕКА ЧЕТВЕРТОГО ПОКОЛЕНИЯ В СФЕРЕ
ЗДРАВООХРАНЕНИЯ
INTERNATIONAL LEGAL PRINCIPLES OF REGULATION OF THE
FOURTH GENERATION HUMAN RIGHTS OF IN THE FIELD OF
HEALTH CARE**

***Анотація.** У статті досліджено актуальні міжнародно-правові
засади та тенденції щодо регулювання прав людини четвертого покоління*

у сфері охорони здоров'я. Зокрема, проаналізовано акти міжнародних інституцій, норми яких прямо чи опосередковано стосуються соматичних прав. Методика аналізу зазначених міжнародних документів побудована на основі структурно-системного підходу, що передбачає дослідження двох груп міжнародних актів: сукупності основних документів світових міжнародних інституцій та системи регіональних міжнародних актів, які прямо чи опосередковано стосуються прав людини четвертого покоління у сфері охорони здоров'я. Зроблено висновки щодо чіткої регламентації в міжнародних документах заборони репродуктивного клонування людини, заборони комерціалізації трансплантації органів та правового захисту людського геному. Найбільш врегульованими на міжнародному рівні соматичними правами є права у сфері захисту людського геному та права, що стосуються трансплантації органів, тканин і клітин людини. Визначено, що стосовно інших прав людини четвертого покоління у сфері охорони здоров'я міжнародні акти або не надають правової регламентації, наприклад, щодо права на сурогатне материнство, або ж містять норми рекомендаційного характеру, наприклад, щодо права на зміну статі. Встановлено, що акти всесвітніх міжнародних інституцій, які регламентують окремі аспекти соматичних прав, не мають загально обов'язкової юридичної сили. Натомість більшість регіональних міжнародних документів, присвячених правовому регулюванню прав людини четвертого покоління у сфері охорони здоров'я, є обов'язковими для всіх держав-учасниць. Обґрунтовано необхідність подальшого теоретико-наукового дослідження міжнародно-правових аспектів регулювання соматичних прав та розробки універсальних міжнародних документів, які б усували наявні прогалини та колізії у регулюванні прав людини четвертого покоління у сфері охорони здоров'я.

Ключові слова: права людини, четверте покоління прав людини, біомедицина, клонування, евтаназія, зміна статі, генна інженерія,

репродуктивні технології, сурогатне материнство, трансплантація органів.

Аннотация. В статье исследованы актуальные международно-правовые основы и тенденции регулирования прав человека четвертого поколения в сфере здравоохранения. В частности, проанализированы акты международных организаций, нормы которых прямо или косвенно регулируют соматические права. Методика анализа указанных международных документов построена на основе структурно-системного подхода и предполагает исследование двух групп международных актов: совокупности основных документов мировых международных институтов и системы региональных международных актов, которые прямо или косвенно регулируют права человека четвертого поколения в сфере здравоохранения. Сделаны выводы о четкой регламентации в международных документах запрета репродуктивного клонирования человека, запрета коммерциализации трансплантации органов и правовой защиты человеческого генома. Наиболее урегулированными на международном уровне соматическими правами являются права в сфере защиты человеческого генома и права, касающиеся трансплантации органов, тканей и клеток человека. Определено, что в отношении других прав человека четвертого поколения в сфере здравоохранения международные акты или не придают правовой регламентации, например, касательно права на суррогатное материнство, или же содержат нормы рекомендательного характера, например, в отношении права на смену пола. Установлено, что акты всемирных международных институтов, регламентирующие отдельные аспекты соматических прав, не имеют общеобязательной юридической силы. Однако большинство региональных международных документов, посвященных правовому регулированию прав человека четвертого поколения в сфере здравоохранения, являются

обязательными для всех государств-участников. Обоснована необходимость дальнейшего теоретико-научного исследования международно-правовых аспектов регулирования соматических прав и разработки универсальных международных документов, которые смогут устранить имеющиеся пробелы и коллизии в регулировании прав человека четвертого поколения в сфере здравоохранения.

Ключевые слова: права человека, четвертое поколение прав человека, биомедицина, клонирование, эвтаназия, изменение пола, генная инженерия, репродуктивные технологии, суррогатное материнство, трансплантация органов.

Summary. The article explores current international legal frameworks and trends in fourth-generation human rights regulation in the field of health care. In particular, the acts of international institutions whose norms directly or indirectly relate to somatic rights are analyzed. The methodology for analyzing these international instruments is based on a structural and systematic approach that involves the study of two groups of international instruments: a set of basic documents of international international institutions and a system of regional international instruments that directly or indirectly relate to fourth-generation human rights in the field of health care. Conclusions have been made on clear regulation in international instruments of prohibition of human reproductive cloning, prohibition of commercialization of organ transplantation and legal protection of the human genome. The most regulated internationally, somatic rights are human genome protection and human organ, tissue and cell transplantation rights. It is determined that, with respect to other fourth-generation human rights in the field of health care, international instruments either do not provide legal regulation, for example, on the right to surrogate motherhood, or contain only normative recommendations, such as regarding the right to change sex. It has been established that acts of international institutions

governing certain aspects of somatic rights are not legally binding. Instead, most regional international instruments on the fourth generation of human rights regulation in the field of health care are binding on all member states. The necessity of further theoretical and scientific study of the international legal aspects of the regulation of somatic rights and the development of universal international instruments, which would eliminate the existing gaps and conflicts in the regulation of human rights in the fourth generation in the field of health, are substantiated.

Key words: *human rights, fourth generation human rights, biomedicine, cloning, euthanasia, gender change, genetic engineering, reproductive technology, surrogate motherhood, organ transplantation.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Класична концепція трьох поколінь прав людини вважається цілком усталеною у всьому світі. Що стосується четвертого покоління прав людини, то щодо доцільності їх виділення точаться певні дискусії. Окремі науковці наполягають на тому, що так звані права людини четвертого покоління насправді є похідними від природніх прав. Наприклад, право на евтаназію трактують як складову права на життя, репродуктивні права – як особливий аспект права на охорону здоров'я. Однак більшість вітчизняних та зарубіжних дослідників приходять до висновку, що так звані соматичні права, які негласно прийнято відносити до четвертого покоління прав людини, є занадто специфічними, щоб розглядати їх як частину природніх прав.

Світова спільнота в особі міжнародних урядових і неурядових організацій дуже обережно ставиться до питання прав людини четвертого покоління загалом та особливо тих прав, які стосуються сфери охорони здоров'я. Мова йде зокрема про права на евтаназію; клонування (як всього

організму, так і окремих органів); трансплантацію органів, тканин та клітин людини; репродуктивні права (серед них право на сурогатне материнство, штучне запліднення, стерилізацію тощо); зміну статі та ін. Питання визнання та правового врегулювання зазначених прав з кожним днем все більше загострюється, адже новітні досягнення медицини, біомедицини та генної інженерії відкривають для людства нові можливості. Однак ці відкриття можуть не тільки рятувати життя людей, полегшувати їхні страждання або запобігати виникненню та розвитку генетичних та інших захворювань, але і можуть обернутись страшним інструментом проти людства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблематику правового регулювання прав людини четвертого покоління досліджувало багато українських та іноземних науковців. Однак праці Дашковської О. Р. [10], Тиріної М. П. [30], Лазура Я. В. [19], Ковшика А. О. [16], Оленина П. В. [23], Барабаша О. О. [1], Мушака Н. Б. [21], Маклема П. [39], Коколі Дж. [34], Корнеску А. В. [35] та ін. характеризуються тільки узагальненим дослідженням класифікації прав людини та піднімають проблематику необхідності виділення четвертого покоління прав людини, визначення їх загальних рис. Вони не спеціалізуються саме на правах людини четвертого покоління у сфері охорони здоров'я, які мають особливу правову природу та специфічну правову регламентацію.

Більшість сучасних дослідників займаються вивченням особливостей правового забезпечення тільки окремих соматичних прав. Наприклад, правові питання евтаназії досліджували Булеца С. Б. [5], Марисюк К. [20], Стефанчук Р. О. [29], Янчук А. О. [29], Стефанчук М. М. [29], Стефанчук М. О. [29], Блажівська Н. Є. [29], Дьодьоші З. [37], Катнер Л. [38] та інші.

Особливості юридичної регламентації сурогатного материнства вивчали Булеца С. Б. [4], Оніщенко О.В. [24], Козіна П. Ю. [24], Сорокіна Т. В. [28] та ін. Окрім того, правові аспекти зміни статі досліджували Гербут В. С. [7], Розгон О. В. [27], Дахова І. І. [9], Шалиганова А. С. [33] та ін. Проблематикою законодавчого регулювання права на трансплантацію займаються Пішта В. І. [2], Болдіжар С. О. [2], Брич Я. О. [3], Новицька М. [22], Василевич Д. [6], Герц А. А. [8] та ін.

Таким чином, на сьогодні питання правового врегулювання прав людини четвертого покоління у сфері охорони здоров'я постає перед людством дуже гостро, а його наукове дослідження є надзвичайно актуальним.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Завданням наукової статті є комплексний аналіз системи міжнародних актів, які прямо чи опосередковано регулюють права людини четвертого покоління у сфері охорони здоров'я, а також визначення основних міжнародно-правових тенденцій та актуальних проблем у регулюванні соматичних прав людини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародно-правове регулювання прав людини четвертого покоління у сфері охорони здоров'я умовно можна поділити на світовий міжнародний рівень та регіональні рівні (Рада Європи та Європейський Союз, Сполучені Штати Америки, країни Близького Сходу і т.д.). На регіональному рівні в межах Ради Європи регулювання окремих прав людини четвертого покоління у сфері охорони здоров'я здійснюється за допомогою міжнародних конвенцій, Рекомендацій Парламентської Асамблеї Ради Європи та Комітету Міністрів Ради Європи, а також шляхом прийняття рішень Європейським Судом з прав людини.

На світовому міжнародно-правовому рівні основу всіх прав людини складає Загальна декларація прав людини, що була прийнята і проголошена Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. Хоча цей документ прямо не закріплює жодного положення щодо прав людини

четвертого покоління саме у сфері охорони здоров'я, однак загальні принципи, що містить Декларація, успішно використовуються в тому числі і для трактування правової основи окремих соматичних прав. Зокрема, право на евтаназію, або так зване право на смерть, нерозривно пов'язане з правом на життя, що закріплене у ст. 3 Загальної декларації прав людини. Окрім того, окремі соматичні права, такі як право на трансплантацію, зміну статі, сурогатне материнство, клонування, а також різні форми впливу на геном людини, пов'язані з правом на особисту недоторканність, що також закріплене у ст. 3 Декларації [13].

1997 року Генеральна Конференція ЮНЕСКО прийняла Загальну декларацію про геном людини та права людини (далі – Декларація про геном), яка: а) забороняє використовувати геном людини в комерційних цілях; б) дозволяє проводити дослідження геному особи тільки після отримання від неї відповідної згоди; в) забороняє будь-яку дискримінацію за ознакою генетичних характеристик; г) передбачає захист конфіденційних генетичних даних на законодавчому рівні; ґ) забезпечує право особи на відшкодування шкоди, завданої внаслідок впливу на її геном; д) забороняє клонування в цілях відтворення людської особи; е) закликає держави-учасниці створювати належні рамки для забезпечення безперешкодної наукової діяльності, пов'язаної з дослідженням людського геному, але з урахуванням тих принципів, які містяться в Декларації про геном тощо [41].

Генеральна Асамблея ООН у 2005 році ухвалила Декларацію про клонування людини, яка забороняє будь-які форми клонування людини, оскільки вони несумісні з гідністю людини та захистом людського життя. Окрім того аналізований документ закликає держави-члени адекватно захищати життя людини в науковій практиці, заборонити застосування методів генної інженерії, які можуть суперечити гідності людини; запобігати експлуатації жінок у цій сфері та впровадити відповідне національне законодавство у зв'язку з цим [36].

Що стосується права на евтаназію, то світова медична спільнота однозначно виразила свою думку ще у 1987 році. Зокрема, 39-ою Всесвітньою Медичною Асамблеєю була прийнята Декларація про евтаназію, у якій говориться, що евтаназія, навіть у пасивній формі (відключення людини від апаратів штучного підтримання життя), є неприпустимою ні на прохання пацієнта, ні на прохання його близьких. Натомість лікар зобов'язаний полегшити страждання вмираючому всіма доступними та легальними методами [11]. Однак зазначена вище думка Всесвітньої Медичної Асамблеї не завадила окремим державам легалізувати ту чи іншу форму евтаназії. Зокрема, евтаназія дозволена і регулюється на законодавчому рівні в Нідерландах, Бельгії; пасивна евтаназія дозволена в Швеції, Фінляндії, Швейцарії, Колумбії. В штаті Каліфорнія, США, легалізація евтаназії відбулась ще задовго до прийняття Декларації про евтаназію – у 1977 р. В більшості ж країн світу проведення евтаназії або карається кримінальним законом (наприклад, Узбекистан, Грузія та ін.), або ж знаходиться поза межами правової легалізації [25, с. 43].

Ст. 3 Хартії основних прав людини Європейського Союзу (далі – Хартія ЄС) забороняє використання людського тіла та його частин в комерційних цілях, а також забороняє репродуктивне клонування людини. В контексті цієї норми відкритим залишається питання клонування в терапевтичних цілях [32]. Однак аналізуючи зазначену норму необхідно звернути увагу на те, що за п. 2 ст. 51 «ця Хартія не створює нових повноважень і не ставить нових завдань перед Співтовариством та Європейським Союзом, і не змінює їх повноваження та завдання, визначені в договорах». Таким чином ЄС не зможе прийняти законодавчі заходи для захисту прав, викладених в Хартії ЄС, якщо цього не встановлено в Договорах ЄС. Окрім того, особа може у суді захистити права, прописані в Хартії ЄС, тільки якщо рівнозначні права наявні в національному законодавстві її країни походження [31].

Отже, Хартія основних прав людини ЄС не є актом прямої дії в частині правового забезпечення окремих аспектів соматичних прав, а її положення потребують подальшої імплементації у внутрішнє законодавство країн-членів Європейського Союзу.

Що стосується такого різновиду права на застосування допоміжних репродуктивних технологій як право на сурогатне материнство, то наразі жоден міжнародний акт не регулює це питання. Кожна держава самостійно вирішує та на законодавчому рівні закріплює правові засади використання або заборони сурогатного материнства. Майже всі штати США, Канада, Бразилія та Аргентина, Гонконг, Австралія, ПАР, Ізраїль, Греція, Румунія, Великобританія, Україна, Росія – це невичерпний перелік тих країн, які сьогодні дозволяють сурогатне материнство. При цьому в Австралії, Великобританії, Данії, Ізраїлі, Канаді, Нідерландах, окремих штатах Америки дозволено застосування лише некомерційного сурогатного материнства, тобто сурогатна мати не отримує за свої послуги винагороди, принаймні офіційної, нотаріально оформленої в угоді. Суворі заборони застосування сурогатного материнства закріплені законодавством Німеччини, Франції, Австрії, Швейцарії, Італії, Іспанії, Португалії, Болгарії та Туреччини [15, с. 40, 42].

Отже, щодо питання сурогатного материнства світова спільнота не доходить єдиної позиції, тому законодавство різних країн у цій сфері різночасно відрізняється. Це у свою чергу стає причиною виникнення міжнародно-правових колізій у тих випадках, коли сурогатна матір та батьки, які бажають скористатись відповідними послугами, є резидентами різних країн з різними підходами до правової регламентації права на сурогатне материнство. Такі ситуації часто завершуються судом, а найменш захищеними залишаються права дитини, що народилась внаслідок укладення і виконання договору про сурогатне материнство.

На підґрунті численних правових колізій у сфері міжнародного регулювання використання технології сурогатного материнства вже ведеться активна робота Гаазької конференції з міжнародного приватного права в напрямі врегулювання питань, пов'язаних зі статусом дітей, народжених внаслідок застосування процедури сурогатного материнства [40].

Як і право на сурогатне материнство багато суперечностей не тільки з правової точки зору, але і з точки зору релігії та моралі, викликає право на зміну статі. Міжнародно-правового акту, який би прямо регламентував забезпечення права на зміну статі не існує. Однак діє принцип непрямого дозволу, а саме, право на зміну статі опосередковано забезпечується гарантією невтручання держави в приватне життя. До того ж, Комітет ООН з економічних, соціальних і культурних прав, який відповідає за Пакт про громадянські та політичні права офіційно заявляє про спорідненість гендерної ідентичності із забороненими ознаками дискримінації. Аналогічну позицію відстоює і Європейський суд з прав людини (далі - ЄСПЛ), який в окремих своїх рішеннях заявляє, що держави повинні надавати трансгендерам можливість пройти хірургічну операцію для повної зміни статі і гендеру, і що така хірургічна операція повинна покриватися системою страхування як «необхідне за медичними показаннями лікування». ЄСПЛ також постановив, що держави повинні визнавати зміну статі в документах, що посвідчують особу [18, с. 28].

Таким чином, міжнародна спільнота, висловивши однозначну позицію щодо необхідності правового забезпечення та захисту права на зміну статі, все ж залишає регламентацію цього права на розсуд кожної держави. Адже жодного обов'язкового міжнародного акту в цій сфері прийнято не було.

З усіх соматичних прав, мабуть, найбільш повним та розвиненим є міжнародно-правове регулювання права на трансплантацію органів, тканин

і клітин людини. Це право визнається та нормативно регламентується в більшості країн світу, а його значення та роль мають безспірний характер. Правове регулювання права на трансплантацію та процедури її здійснення зводиться переважно до закріплення прав та обов'язків донорів та реципієнтів, а також визначення правових засад документального оформлення процедури трансплантації.

На міжнародному рівні правові аспекти трансплантації органів, тканин і клітин людини закріплені в наступних документах:

- Декларація про трансплантацію людських органів, прийнята 39-ю Всесвітньою медичною асоціацією (далі - ВМА) в жовтні 1987 р.;
- Заява ВМА про торгівлю живими органами (1985 р.);
- Звід основоположних принципів із трансплантації людських органів, ухвалений Всесвітньою організацією охорони здоров'я (далі - ВООЗ) 1991 р.;
- Резолюція ВООЗ 57.18 від 22 травня 2004 року «Пересадка органів і тканин людини»;
- Декларація стосовно трансплантації людських органів, прийнята 39-ю ВМА 1987 р.;
- Стамбульська декларація, прийнята учасниками Стамбульського Самміту 2008 року, Трансплантаційним товариством (TTS) та Міжнародним товариством нефрології (ISN);
- Положення про торгівлю живими органами, затверджені 37-ю ВМА у 1985 р.;
- Резолюція про ставлення лікарів до проблеми трансплантації людських органів, ухвалена 46-ю Всесвітньою медичною асамблеєю в м. Стокгольмі 1994 р.;
- Положення про запліднення in-vitro і трансплантацію ембріона (затверджені 39-ю ВМА);

- Положення про трансплантацію фетальних тканин, затверджені 41-ю Всесвітньою медичною асамблеєю в м. Гонконзі 1989 р. та ін. [14, с. 267-271].

Основні положення зазначених вище міжнародних документів зводяться до: а) заборони на надання чи прийняття грошової або іншої компенсації за трансплантати, окрім стягнення медичною установою винагороди за проведення операції; б) необхідності забезпечення захисту прав як донора, так і реципієнта; 3) закріплення принципу незалежності обсягу медичної допомоги від того факту, чи пацієнт є потенційним донором, чи ні; 4) необхідності констатації смерті донора щонайменше двома незалежними лікарями, які не беруть участі у проведенні трансплантації та ін. [14, с. 272].

Слід звернути увагу, що хоча світові міжнародні акти у сфері правової регламентації основних засад трансплантації органів, тканин і клітин людини переважно носять рекомендаційний характер, більшість країн на законодавчому рівні закріпили відповідні принципи трансплантології. Цим право на трансплантацію суттєво відрізняється від інших соматичних прав, правове регулювання яких як на міжнародному так і на внутрішньому національному рівнях є недостатнім або ж має колізійний характер.

Окрім того, питанням правової регламентації трансплантації органів, тканин та клітин людини присвячено багато регіональних міжнародних актів, зокрема, актів Ради Європи, які на відміну від рекомендаційних актів світових міжнародних інституцій мають обов'язковий характер для всіх держав-учасниць. До таких актів належать:

- Додатковий протокол до Конвенції про права людини та біомедицину стосовно трансплантації органів і тканин людини 2002 р. [12];
- Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми 2005 р. [17];

- Резолюція щодо приведення у відповідність законодавств держав-учасниць з питань вилучення, пересадки та трансплантації матеріалів організму людини № (78)29 1978 р. та ін. [26].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, можна зробити висновок, що на глобальному міжнародному рівні правове регулювання прав людини четвертого покоління у сфері охорони здоров'я здійснюється переважно у межах Організації Об'єднаних Націй. Велика кількість актів світових та регіональних міжнародних інституцій мають рекомендаційний характер, а кожна держава учасниця самостійно вирішує питання щодо приєднання чи неприєднання до відповідних актів. Таким чином, найбільш ефективним та беззаперечним засобом правової регламентації прав людини четвертого покоління у сфері охорони здоров'я є внутрішні національні законодавчі акти, а завданням міжнародних актів у сфері регулювання соматичних прав є зобов'язати держави-учасниці прийняти відповідні закони та окреслити правові засади регулювання тих чи інших аспектів забезпечення прав людини четвертого покоління у сфері охорони здоров'я.

Серед соматичних прав світова спільнота у міжнародних документах закріплює свою однозначну позицію щодо заборони репродуктивного клонування людини та отримання будь-якої матеріальної вигоди від трансплантації органів (окрім оплати власне хірургічної операції). Правова регламентація інших прав людини четвертого покоління у сфері охорони здоров'я, зокрема, права на сурогатне материнство та використання інших репродуктивних технологій, зміну статі тощо залишається у внутрішньодержавній компетенції. При цьому, незважаючи на відсутність загальнообов'язкових актів у цій сфері, більшість міжнародних інституцій висловлюють свої наполегливі рекомендації щодо необхідності забезпечення права на зміну статі на законодавчому рівні, а також щодо

необхідності заборони евтаназії, що не завадило окремим країнам все ж дозволити проводити цю процедуру у чітко визначених законом випадках.

Зважаючи на стрімкий розвиток сучасних технологій в біомедицині, генній інженерії, трансплантології та інших суміжних сферах, права людини четвертого покоління у сфері охорони здоров'я потребують подальшого динамічного наукового дослідження, яке повинно стати основою для розробки універсальних міжнародних документів, що будуть спроможними усунути наявні прогалини та колізії у регулюванні соматичних прав.

Література

1. Барабаш О. О. Четверте покоління прав людини : загальнотеоретична характеристика // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2016. № 837. С. 213-217.
2. Болдіжар С. О., Пішта В. І. Право особи розпоряджатись органами та іншими анатомічними матеріалами в контексті реалізації права на особисту недоторканність // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». Вип. 45. Т. 1. 2017. С. 44-47.
3. Брич Я. О. Право на трансплантацію людських органів : порівняльно-правовий аспект // Наукові записки. Юридичні науки. 2014. Т. 155. С. 41-44.
4. Булеца С.Б. Істотні та випадкові умови договору сурогатного материнства // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія ПРАВО. 2014. Випуск 27. Том 1. С. 129-134.
5. Булеца С. Б. Особливості евтаназії в Японії та Південній Кореї // Порівняльно-аналітичне право. 2019. № 2. С. 64-69.
6. Василевич Д. Г. Трансплантация органов и тканей человека // Вестник Полоцкого государственного университета. Серия D, Экономические и юридические науки. 2017. № 13. С. 105-113.

7. Гербут В. С. Право на сексуальну орієнтацію та гендерну ідентичність: сутнісний зміст та гарантії захисту : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2018. 268 с.
8. Герц А. А. Особливості цивільно-правового регулювання трансплантології в Україні // Право і суспільство. 2015. № 4. Ч. 3. С. 80-85.
9. Дахова І. І. Нормативна регламентація права на гендерну ідентичність в Україні. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12355/1/Dahova_279-282.pdf (дата звернення: 11.10.2019).
10. Дашковська О.Р. Покоління прав людини як соціальна форма опосередкування свободи // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». 2016. № 22 С. 17-23.
11. Декларація про еутаназію : Міжнародний документ від жовтня 1987 р. / 39-а Всесвітня Медична Асамблея. URL: <http://medicusamicus.com/index.php?action=laws8> (дата звернення: 12.10.2019).
12. Додатковий протокол до Конвенції про права людини та біомедицину щодо трансплантації органів і тканин людини (ETS N 186) : Міжнародний документ від 21 січня 2002 р. / Рада Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_684 (дата звернення: 20.10.2019).
13. Загальна декларація прав людини : Міжнародний документ від 10 грудня 1948 р. / Генеральна Асамблея ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 19.10.2019).

14. Ілляшенко О. В. Міжнародно-правові стандарти захисту від незаконної торгівлі органами і тканинами людини // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 4. С. 265-274.
15. Квіт Н. М. Інститут сурогатного материнства : проблеми колізійного регулювання // Альманах міжнародного права. 2016. № 14. С. 38-49.
16. Ковшик А. О. Покоління прав людини : поняття та загальна характеристика. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/3694/1/Kovschik.pdf> (дата звернення: 10.10.2019).
17. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми : Міжнародний документ від 16 травня 2005 р. / Рада Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858 (дата звернення: 21.10.2019).
18. Крилова Д. Четверте покоління прав людини в контексті взаємозв'язку правових та моральних норм // Jurnalul Juridic National : Teorie si Practica. 2017. № 2. С. 26-30.
19. Лазур Я. В. Щодо класифікації прав і свобод людини // Форум права. 2011. № 1. С. 565–569. URL: <http://www.nbuu.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11ljvici.pdf> (дата звернення: 13.10.2019).
20. Марисюк К. Правове регулювання дитячої евтаназії за законодавством Бельгії. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13356/39.pdf> (дата звернення: 12.10.2019).
21. Мушак Н. Б. Концептуальні підходи до класифікації прав людини в умовах глобалізаційних процесів // Часопис Київського університету права. 2011. № 2. С. 298-301.
22. Новицька М. Основні зміни до законодавства України у сфері трансплантації анатомічних матеріалів людини // Підприємництво, господарство і право. 2018. № 9. С. 132-137.

23. Оленін П. В. Четверте покоління прав людини. Права людини і громадянина в сучасному світі: матеріали круглого столу (м. Івано-Франківськ, 12 березня 2014 р.). Івано-Франківськ, 2014. С. 13-18.
24. Оніщенко О. В., Козіна П. Ю. Сурогатне материнство в Україні та закордоном : порівняльно-правовий аспект // Юридичний вісник. 2015. № 3 (36). С. 102-108.
25. Подковенко Т. О., Созанська Т. І. Евтаназія в Україні : правові аспекти легалізації // Юридичний науковий електронний журнал. 2017. № 1. С. 41-45.
26. Резолюція щодо приведення у відповідність законодавств держав-учасниць з питань вилучення, пересадки та трансплантації матеріалів організму людини № (78)29 : Міжнародний документ від 11 травня 1978 р. / Комітет міністрів Ради Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_071 (дата звернення: 22.10.2019).
27. Розгон О. В. Порухення сімейних прав трансгендерної особи у контексті доктрини прав людини // Наукове друковане іноземне видання «EURASIAN ACADEMIC RESEARCH JOURNAL». 2016. № 5(05). С. 33-47.
28. Сорокіна Т. В. Суррогатное материнство : понятие и критерии его определения // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 5 : Юриспруденция. 2010. Т. 5. № 2 (13). С. 214-217.
29. Стефанчук Р. О., Янчук А. О., Стефанчук М. М., Стефанчук М. О., Блажівська Н. Є. Право на евтаназію : за чи проти? // Патологія. 2018. Т. 15, № 3(44). С. 390–395.
30. Тиріна М. П. Покоління прав людини : проблеми сучасної класифікації. Держава і право. 2011. Вип. 52. С. 728-732.

31. Хартія основних прав Європейського Союзу : матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A5%D0%B0%D1%80%D1%82%D1%96%D1%8F_%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D1%85_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2_%D0%84%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%A1%D0%BE%D1%8E%D0%B7%D1%83 (дата звернення: 15.10.2019).
32. Хартія основних прав Європейського Союзу : Міжнародний документ від 07 грудня 2000 р. / Європейський Парламент, Європейська Рада, Європейська Комісія. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524 (дата звернення: 13.10.2019).
33. Шалиганова А. С. Щодо правової природи та змісту права на гендерну ідентичність // Право і безпека. 2011. № 3 (40). С. 274-279.
34. Coccoli J. The Challenges of New Technologies in the Implementation of Human Rights : an Analysis of Some Critical Issues in the Digital Era // Peace Human Rights Governance. 2017. № 1(2). P. 223-250.
35. Cornescu A. V. The Generations of Human's Rights. Days of Law : the Conference Proceedings, 1. edition. Brno : Masaryk University, 2009. URL: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2009/files/prispevky/tvorba_prava/Cornescu_Adrian_Vasile.pdf (date of access: 08.10.2019).
36. Declaration on Human Cloning / United Nations, 16 February 2005. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/541409#record-files-collapse-header> (date of access: 15.10.2019).
37. Gyöngyösi Z. Az élet és test felletti rendelkezések joga. Budapest : Hvgorac Lap és Könyvkiadó Kft., 2002. 478 o.
38. Kutner L. Due Process of Euthanasia : The Living Will, A Proposal // Indiana Law Journal. 1969. Vol. 44 : Iss. 4.

39. Macklem P. Human Rights in International Law : Three Generations or One?
// London Review of International Law. 2015. Vol. 3. Issue 1. P. 61–92.
40. New Comparative Study on Surrogacy in the EU. URL: <http://www.lgbt-ep.eu/parlamentary-work/new-comparative-study-on-surrogacy-in-the-eu>
(date of access: 15.10.2019).
41. Universal Declaration on the Human Genome and Human Rights / General Conference of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 11 November 1997. URL: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/HumanGenomeAndHumanRights.aspx> (date of access: 10.10.2019).

References

1. Barabash O. O. Chetverte pokolinnja prav ljudyny : zaghaljnoteoretychna kharakterystyka. Visnyk Nacionaljnogho universytetu «Ljvivsjka politekhnika». Jurydychni nauky. 2016. № 837. S. 213-217.
2. Boldizhar S. O., Pishta V. I. Pravo osoby rozporjadzhatysj orghanamy ta inshymy anatomichnymy materialamy v konteksti realizaciji prava na osobystu nedotorkannistj. Naukovyj visnyk Uzhghorodskogho nacionaljnogho universytetu. Serija «Pravo». Vyp. 45. T. 1. 2017. S. 44-47.
3. Brych Ja. O. Pravo na transplantaciju ljudsjkykh orghaniv : porivnjajno-pravovyj aspekt. Naukovi zapysky. Jurydychni nauky. 2014. T. 155. S. 41-44.
4. Buleca C.B. Istotni ta vypadkovi umovy doghovoru suroghatnogho materynstva. Naukovyj visnyk Uzhghorodskogho nacionaljnogho universytetu: Serija PRAVO. 2014. Vypusk 27. Tom 1. S. 129-134.
5. Buleca S. B. Osoblyvosti evtanaziji v Japoniji ta Pivdennij Koreji. Porivnjajno-analitychne pravo. 2019. № 2. S. 64-69.

6. Vasilevich D. G. Transplantatsiya organov i tkaney cheloveka. Vestnik Polotskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya D, Ekonomicheskie i yuridicheskie nauki. 2017. № 13. S. 105-113.
7. Gherbut V. S. Pravo na seksualjnu orijentaciju ta ghendernu identychnistj : sutnisnyj zmist ta gharantiji zakhystu : dys. ... kand. juryd. nauk : 12.00.02 / Uzhghorodskij nacionalnij universytet. Uzhghorod, 2018. 268 s.
8. Gherc A. A. Osoblyvosti cyviljno-pravovogho reghuljuvannja transplantologhiji v Ukrajinu. Pravo i suspilstvo. 2015. № 4. Ch. 3. S. 80-85.
9. Dakhova I. I. Normatyvna reghlamentacija prava na ghendernu identychnistj v Ukrajinu. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12355/1/Dahova_279-282.pdf (data zverneannja: 11.10.2019).
10. Dashkovsjka O.R. Pokolinnja prav ljudyny jak socialjna forma oposeredkuvannja svobody. Naukovyj visnyk Mizhnarodnogho ghumanitarnogho universytetu. Serija «Juryprudencija». 2016. № 22 S. 17-23.
11. Deklaracija pro evtanaziju : Mizhnarodnyj dokument vid zhovtnja 1987 r. / 39-a Vsesvitnja Medychna Asambleja. URL: <http://medicusamicus.com/index.php?action=laws8> (data zvernennja: 12.10.2019).
12. Dodatkovyj protokol do Konvenciji pro prava ljudyny ta biomedycynu shhodo transplantaciji orghaniv i tkanyn ljudyny (ETS N 186) : Mizhnarodnyj dokument vid 21 sichnja 2002 r. / Rada Jevropy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_684 (data zvernennja: 20.10.2019).
13. Zaghaljna deklaracija prav ljudyny : Mizhnarodnyj dokument vid 10 ghrudnja 1948 r. / Gheneraljna Asambleja OON. URL:

- https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (data zvernennja: 19.10.2019).
14. Illjashenko O. V. Mizhnarodno-pravovi standarty zakhystu vid nezakonnoji torghivli orghanamy i tkanynamy ljudyny. Naukovyj visnyk Nacionaljnoji akademiji vnutrishnikh sprav. 2013. № 4. S. 265-274.
 15. Kvit N. M. Instytut suroghatnogho materynstva : problemy kolizijnogho reghuljuvannja. Aljmanakh mizhnarodnogho prava. 2016. № 14. S. 38-49.
 16. Kovshyk A. O. Pokolinnja prav ljudyny : ponjattja ta zaghaljna kharakterystyka. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/3694/1/Kovschik.pdf> (data zvernennja: 10.10.2019).
 17. Konvencija Rady Jevropy pro zakhody shhodo protydiji torghivli ljudjmy : Mizhnarodnyj dokument vid 16 travnja 2005 r. / Rada Jevropy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858 (data zvernennja: 21.10.2019).
 18. Krylova D. Chetverte pokolinnja prav ljudyny v konteksti vzajemozv'jazku pravovykh ta moraljnykh norm. Jurnalul Juridic National : Teorie si Practica. 2017. № 2. S. 26-30.
 19. Lazur Ja. V. Shhodo klasyfikaciji prav i svobod ljudyny. Forum prava. 2011. # 1. S. 565–569. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11ljvici.pdf> (data zvernennja: 13.10.2019).
 20. Marysjuk K. Pravove reghuljuvannja dytjachoji evtanaziji za zakonodavstvom Beljghiji. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13356/39.pdf> (data zvernennja: 12.10.2019).
 21. Mushak N. B. Konceptualjni pidkhody do klasyfikaciji prav ljudyny v umovakh ghlobalizacijnykh procesiv. Chasopys Kyjivsjkogho universytetu prava. 2011. # 2. S. 298-301.

22. Novyjka M. Osnovni zminy do zakonodavstva Ukrainy u sferi transplantaciji anatomichnykh materialiv ljudyny. Pidpryjemnyctvo, ghospodarstvo i pravo. 2018. № 9. S. 132-137.
23. Olenyn P.V. Chetverte pokolinnja prav ljudyny. Prava ljudyny i ghromadjanyna v suchasnomu sviti: materialy krughlogho stolu (m. Ivano-Frankivsjk, 12 bereznja 2014 r.). Ivano-Frankivsjk, 2014. S. 13-18.
24. Onishhenko O. V., Kozina P. Ju. Suroghatne materynstvo v Ukraini ta zakordonom : porivnjaljno-pravovyj aspekt. Jurydychnyj visnyk. 2015. # 3 (36). S. 102-108.
25. Podkovenko T. O., Sozansjka T. I. Evtanazija v Ukraini : pravovi aspekty leghalizaciji. Jurydychnyj naukovyj elektronnyj zhurnal. 2017. # 1. S. 41-45.
26. Rezolucija shhodo pryvedennja u vidpovidnistj zakonodavstv derzhav-uchasnycj z pytanj vyluchennja, peresadky ta transplantaciji materialiv orghanizmu ljudyny # (78)29 : Mizhnarodnyj dokument vid 11 travnja 1978 r. / Komitet ministriv Rady Jevropy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_071 (data zvernennja: 22.10.2019).
27. Rozghon O. V. Porushennja simejnykh prav transghendernoji osoby u konteksti doktryny prav ljudyny. Naukove drukovane inozemne vydannja «EURASIAN ACADEMIC RESEARCH JOURNAL». 2016. № 5 (05). S. 33-47.
28. Sorokina T. V. Surrogatnoe materinstvo : ponyatie i kriterii ego opredeleniya. Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya 5 : Yurisprudentsiya. 2010. T. 5. № 2 (13). S. 214-217.
29. Stefanchuk R. O., Janchuk A. O., Stefanchuk M. M., Stefanchuk M. O., Blazhivsjka N. Je. Pravo na evtanaziju : za chy proty? Patologhija. 2018. T. 15, # 3(44). S. 390–395.
30. Tyrina M. P. Pokolinnja prav ljudyny : problemy suchasnoji klasyfikaciji. Derzhava i pravo. 2011. Vyp. 52. S. 728-732.

31. Khartija osnovnykh prav Jevropejskogho Sojuzu : material z Vikipediji – viljnoji encyklopediji. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A5%D0%B0%D1%80%D1%82%D1%96%D1%8F_%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D1%85_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2_%D0%84%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%A1%D0%BE%D1%8E%D0%B7%D1%83 (data zvernennja: 15.10.2019).
32. Khartija osnovnykh prav Jevropejskogho Sojuzu : Mizhnarodnyj dokument vid 07 ghrudnja 2000 r. / Jevropejskyj Parlament, Jevropejska Rada, Jevropejska Komisija. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524 (data zvernennja: 13.10.2019).
33. Shalyghanova A. S. Shhodo pravovoji pryrody ta zmistu prava na ghendernu identychnistj. *Pravo i bezpeka*. 2011. № 3 (40). S. 274-279.
34. Coccoli J. The Challenges of New Technologies in the Implementation of Human Rights : an Analysis of Some Critical Issues in the Digital Era. *Peace Human Rights Governance*. 2017. № 1(2). P. 223-250.
35. Cornescu A. V. The Generations of Human's Rights. *Days of Law : the Conference Proceedings*, 1. edition. Brno : Masaryk University, 2009. URL: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2009/files/prispevky/tvorba_prava/Cornescu_Adrian_Vasile.pdf (date of access: 08.10.2019).
36. Declaration on Human Cloning / United Nations, 16 February 2005. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/541409#record-files-collapse-header> (date of access: 15.10.2019).
37. Gyöngyösi Z. Az élet és test felletti rendelkezések joga. Budapest : Hvgorac Lap és Könyvkiadó Kft., 2002. 478 o.
38. Kutner L. Due Process of Euthanasia : The Living Will, A Proposal. *Indiana Law Journal*. 1969. Vol. 44 : Iss. 4.

39. Macklem P. Human Rights in International Law : Three Generations or One?
London Review of International Law. 2015. Vol. 3. Issue 1. P. 61–92.
40. New comparative study on surrogacy in the EU. URL: <http://www.lgbt-ep.eu/parlamentary-work/new-comparative-study-on-surrogacy-in-the-eu>
(date of access: 15.10.2019).
41. Universal Declaration on the Human Genome and Human Rights / General
Conference of the United Nations Educational, Scientific and Cultural
Organization, 11 November 1997. URL:
<https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/HumanGenomeAndHumanRights.aspx> (date of access: 10.10.2019).